

ranju obalne linijske plovidbe na Jadranskom moru), Ante Meštrović (Doprinos Senja razvitku duge linijske plovidbe u XIX. st. na Jadranu), Zdenko Sila (Arhitektonsko-hortikulturno uređenje okoliša senjskih spomenika kulture) i Stjepan Segota (Osvjetljavanje senjskih spomenika kulture).

Nakon izlaganja o senjskim uskocima i senjskom brodarstvu Skup je usvojio neke zaključke u vezi s nekim istraživačko-kulturološkim istraživanjima iz bogate senjske prošlosti. Tako je odlučeno na prijedlog Vesne Čulinović-Konstantinović da se svake godine organizira susret guslara u Senju koji bi bio jedini takve vrste u SR Hrvatskoj. Na prijedlog Anamari Petranović iz Rijeke prihvaćena je proslava 600. obljetnice Senjskog statuta u 1988. godini. Na prijedlog Mihajla Sobolevskog iz Rijeke odlučeno je da se 1991. g. u Senju organizira proslava i znanstveni skup o revolucionaru Vladimiru Čopiću-Senjki, u povodu 100. obljetnice njegovog rođenja, a na prijedlog Anice Nazor iz Zagreba prihvaćen je rad na pripremi 500. obljetnice osnutka i rada senjske tiskare u 1994. godini.

Andelko Mijatović

ZNANSTVENI SKUP ČITAONIČKI POKRET U JUGOSLAVENSKIM ZEMLJAMA U XIX. STOLJEĆU, Veli Lošinj, 29. i 30. listopada 1987. g.

U Velom Lošinjju je 29. i 30. listopada 1987. održan dvodnevni znanstveni skup posvećen 100. obljetnici prve tamošnje hrvatske čitaonice. Lokalni događaj bio je samo povod za organiziranje skupa većih razmjera pod nazivom: ČITAONIČKI POKRET U JUGOSLAVENSKIM ZEMLJAMA U XIX. STOLJEĆU. Skup je organizirala Samoupravna interesna zajednica kulture Općine Cres-Lošinj u suradnji sa suorganizatorima: Skupštinom Općine Cres-Lošinj, Arhivom Hrvatske, Historijskim arhivom Rijeka, »Lošinjskom plovidbom«, ROUT »Jadranskom«, Narodnim sveučilištem Mali Lošinj i s IKRO »Mladost« iz Zagreba.

Okupljanjem vrsnih znanstvenika raznih profila (povjesničara, bibliotekara, povjesničara književnosti itd.) u obradi jugoslavenskih čitališta poniklih tijekom XIX. stoljeća s težištem na istarsko-kvarnerskom području, dobili smo, u 19 raznih saopćenja, do danas najcjelovitiju sliku stanja tzv. »čitaoničkog pokreta« tog razdoblja u većini jugoslavenskih zemalja. U svakom slučaju čitaonice i njima srodna društva imala su u tom prijelomnom razdoblju važnu ulogu u javnom, odgojno-obrazovnom, političkom i kulturnom životu; bila su mali, ali poticajni unutrašnji pokreti u velikim previranjima koja prate transformacije etničko-nacionalne, političke i idejne svijesti toga doba, gledajući s aspekta istarsko-kvarnerskog društva. Devetnaesto je stoljeće doba mnogih preobrazba društva, pa je skup bio i poseban doprinos narodnoprporodnim gibanjima kada su dva kulturna kruga Istre i kvarnerskog područja (talijanski i hrvatski), zahvaćena integracijskim procesima, izrastala u dvije suvremene nacije. Jednu koja je — grubo uzevši — nastajala pod utjecajem talijanskog Risorgimenta koji je u to područje prodro sa susjednog Apeninskog poluotoka i drugu koja se oblikovala u hrvatskom narodnom preporodu s ciljem nacionalne integracije Hrvata i Južnih Slavena uopće.

Saopćenja podnesena na skupu uvjetno možemo podijeliti u tri osnovne skupine. Prvu, onu koja općenito govori o onodobnim prilikama u Rijeci, Istri i na kvarnerskim otocima. U okviru toga Nikola STRAŽIČIĆ iz Rijeke podnio je saopćenje: Lošinj i Cres u doba osnivanja »Hrvatske čitaonice« u Malom Lošinjju, Edit MARTINČIĆ iz Cresa govorila je na temelju mađarskog tiska o kulturnim aktivnostima u Rijeci u XIX. stoljeću. To je saopćenje bilo pravo osvježenje ne samo zbog obilja novih podataka već i zbog činjenice što u našoj historiografiji ima ma-

lo stručnjaka koji poznaju mađarski jezik i koriste tu građu u tumačenju događaja. U tu skupinu saopćenja uvrštavamo i rad Maria GLOGOVIĆA iz Opatije koji je obradio pisanje tršćanske »Naše Sloge« o Cresu i Lošinju u vrijeme otvaranja »Hrvatske čitaonice«, tu spada i saopćenje Franje VELČIĆA iz Cresa pod naslovom — Djelatnost kulturnih i sličnih društava na Cresu i Lošinju u XIX. stoljeću, koji je, osim postavljenog zadatka, donio i valjane argumente da je još prije negoli u Malom Lošinju hrvatska čitaonica bila osnovana u Velom Lošinju. Ta je teza među znanstvenicima izazvala zanimanje i znatiželju, pa se u bliskoj budućnosti može očekivati da će je netko potvrditi ili opovrgnuti na temelju arhivskih istraživanja.

U drugu skupinu saopćenja uvrštavamo ona koja govore o čitaonicama u jugoslavenskim zemljama. Mirjana STRČIĆ iz Rijeke podnijela je saopćenje pod naslovom: Citališta u Srbiji u XIX. stoljeću, Lamija HADŽIOSMANOVIĆ iz Sarajeva, saopćenje o čitaonicama u Bosni i Hercegovini u XIX. stoljeću, Slobodan KALEZIĆ iz Titograda zanimljivo saopćenje o čitaonicama u Crnoj Gori u XIX. stoljeću, a Zagorka KALEZIĆ, također iz Titograda, posebno saopćenje o crnogorskim čitaonicama u primorskom dijelu Crne Gore u tom razdoblju. Valja primijetiti da čitaonice u tim jugoslavenskim zemljama imaju velike sličnosti s onima u Hrvatskoj.

Treću skupinu saopćenja čine ona koja se odnose na prvu hrvatsku čitaonicu u Malom Lošinju i, općenito, na čitaonice istarsko-kvarnerskog područja i Hrvatske u cjelini. Juliano SOKOLIĆ iz Malog Lošinja govorio je o stotinu godina »hrvatske čitaonice« u Malom Lošinju, opisavši događaje oko pokretanja i djelovanja te čitaonice, Etj KALČIĆ iz Zagreba donijela je u saopćenju — Hrvatske čitaonice Istre i kvarnerskih otoka u XIX. stoljeću zasigurno najkompletniji povijesni pregled čitaonica u tom području. Rezultati njezinih istraživanja pokazuju da je u promatranom razdoblju bilo oko 140 hrvatskih čitaonica, što je gotovo za stotinu više negoli što se dosad znalo. Nevio ŠETIĆ iz Pule posebno je obradio talijanske čitaonice u Istri i na kvarnerskim otocima u XIX. stoljeću, Branko MARUŠIĆ iz Nove Gorice, suradnik Zgodovinskog inštituta SAZU u Ljubljani, podnio je saopćenje o slovenskim čitaonicama u Istri, Slovenskom primorju i Goričkoj u XIX. stoljeću. Davorin JEŽIĆ iz Novog Vinodolskog govorio je o čitaonici u Novom Vinodolskom — prvooj u kvarnerskom primorju, a Željko GRBAC iz Rijeke o čitaonici u Kastvu, koja je bila prva u Istri. Direktor Arhiva Hrvatske, Petar STRČIĆ iz Zagreba obradio je prvu hrvatsku čitaonicu na kvarnerskim otocima, onu u Vrbniku na otoku Krku! Ti su podaci u suprotnosti s tvrdnjom Franje Velčića, pa, kako ističe i sâm Strčić, tek će nova arhivska istraživanja raščistiti to pitanje. Vinko TADEJEVIĆ iz Rijeke iscrpno je govorio o čitaonici u Praputnjaku i okolnim mjestima u XIX. stoljeću. Saopćenje Stijepa OBADA iz Zagreba odnosi se na čitaonice u Dalmaciji, a Mirka VALENTICA iz Zagreba na kulturnu i prosvjetnu ulogu čitaonica u Vojnoj krajini, dok je Tatijana BLAŽEKOVIĆ iz Zagreba podnijela saopćenje o literaturi istarsko-kvarnerskih i talijanskih čitaonica u XIX. stoljeću.

Valja istaknuti da će i nakon tiskanja zajedničkog zbornika ostati još pokoje neriješeno pitanje, a pogotovo pitanje konačnog broja čitaonica u istarsko-kvarnerskom području i točnih datuma njihova osnutka.

Organiziranje ovog skupa pokazalo se veoma opravdanim jer smo dobili mnogo novih faktografskih podataka koji će znatno obogatiti našu historiografiju. Iako bi takav pristup tumači tzv. »nove historije« i njezinih poniranja u dubinu prošlosti smatrali prevladanim, držim da naša historiografija još uvijek nije ovladala dovoljno faktografijom i kvantitativnim podacima, niti je oblikovan prikladan model da takav pojednostavnjeni pristup napusti premda u perspektivi istarsko-kvarnerske, hrvatske i jugoslavenske historiografije to sigurno predstoji. S druge strane, to je i velik doprinos bibliotekarstvu uopće, jer je upravo čitaonica bila, izme-

du ostalog onda kao i danas, kao što je istakao u raspravi Veseljko Velčić iz Zagreba, bazična institucija polivalentnog sadržaja. To podvlačimo tim više kada znamo da je danas pred bibliotečno-informacijskim sustavom izuzetno velika perspektiva i obaveza da pomaže izgraditi visokoobrazovani i drugi kadar, kao i omogućiti naš znanstveno-tehnološki razvoj u razini sa svjetskim, čemu i naše društvo pridaje izuzetne napore. Ovdje posebno mislimo na akciju izgradnje nove zgrade i novog bibliotečno-informacijskog sustava u sklopu »nove« Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu.

Naposlijetku želimo reći i to da je uoči znanstvenog skupa u Malom Lošinj u otvorena izložba »Pisana riječ na otocima Cresu i Lošinj«, s ukupno 26 eksponata. Zadnjeg dana skupa u Valunu je na otoku Cresu otvoren glagoljski lapidarij autora Branka Fučića, a slijedećeg dana osnovana je Katedra Čakavskog sabora za Cres i Lošinj s ciljem poticanja i objedinjavanja svih stvaralačkih i razvojnih potencijala u njegovanju kulturne baštine tih otoka.

Nevio Šetić

ŠPANJOLSKA 1936—1939. Znanstveni skup, Beograd 1986.

U red najznačajnijih etapa suvremene povijesti bez sumnje ulazi rat u Španjolskoj od 1936. do 1939. godine. Iako se to odavno zna, još uvijek taj rat nije znanstveno obrađen kako treba, a i u samoj Španjolskoj nastoji se danas o njemu pisati što manje. Međutim, taj je rat u mnogočem uvod u drugi svjetski rat, u razdoblje najvećega dosadašnjeg krvoprolića u svjetskim razmjerima. U Španjolskoj se 30-ih godina pokazala sva narasla snaga agresivnoga njemačkog nacizma i talijanskog fašizma, ali i igra svjetskih sila, među njima i Staljinova SSSR-a, koja je, na kraju, i dovela do sloma slobodarskih htijenja i napora španjolskog naroda. Da bi se što bolje sagledale sve dimenzije toga rata, koji se u znatnoj mjeri reflektirao i na nas, a u povodu njegove 50-godišnjice, u Zagrebu je 8. i 9. prosinca 1986. god. organiziran znanstveni skup, koji su priredili Međuakademijski odbor Savjeta akademija SFRJ za proučavanje uzroka i posljedica drugoga svjetskog rata i Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske; predsjednik Organizacionog odbora bio je akademik prof. dr. Vladimir Stipetić. Prema programu (koji sadrži i niz rezimea pojedinih referata), skup je radio u plenumu i dvije sekcije. Na plenarnim sjednicama bilo je govora o Josipu Brozu Titu i ratu u Španjolskoj (Z. Cepo), o organizaciji prihvata jugoslavenskih dobrovoljaca iz Španjolske u Zagrebu (N. Lengel-Krizman), o Ligi naroda i događajima u Španjolskoj 1936—39, o Trećem njemačkom Reichu i španjolskom građanskom ratu (D. Lukač), o talijanskom fašizmu i španjolskom građanskom ratu (E. Filak), o španjolskom socijalizmu i građanskom ratu 1936—39: sukobi unutar pokreta i njihove pouke (T. Inđić), o događajima u Španjolskoj 1936—39. i sazrijevanju revolucionarne krize u Jugoslaviji (N. Petrović), o uzrocima poraza proletarijata u Španjolskoj u građanskom ratu 1936—39 (R. Nikolić), o jugoslavenskim borcima iz Španjolske u NOR-u (G. Miljanić), o španjolskom građanskom ratu u historiografskoj literaturi na srpsko-hrvatskom jeziku (M. Palić), o iskustvima iz toga rata u proizvodnji oružja u NOB-u (R. Bulatović), o arhivskoj građi o španjolskim dobrovoljcima u jugoslavenskim arhivima (J. Paver) te o »La Baracca« i partizanskom kazalištu (M. Hribar-Ožegović). U prvoj sekciji bili su prijavljeni ovi referati: jugoslavenske jedinice u internacionalnim brigadama španjolske republikanske vojske (S. Koprivica-Oštrić), Milan Gorkić o ratu u Španjolskoj (N. Jovanović), Blagoje Parović i Božidar Maslarić, predstavnici CK KPJ, u Španjolskoj (D. Plečaš), jugoslavenski ljekari i studenti

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

HISTORIJSKI ZBORNIK GOD. XL (1) str. 1—470, Zagreb 1987.

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUS, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 5000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1988.